

І.О. Кізченко

Національний університет

«Києво-Могилянська академія»

ОСЕРЕДОК НАУКОВОГО СПАДКУ ОМЕЛЯНА ПРИЦАКА В МОГИЛЯНЦІ

Омелян Йосипович Прицак (07.04.1919 – 29.05.2006) – видатний український учений, історик і сходознавець, іноземний член Національної академії наук України, фундатор і багатолітній директор Українського наукового інституту Гарвардського університету та Інституту сходознавства ім. А. Кримського НАН України, один з ініціаторів створення Міжнародної асоціації українців. Проживши більшу частину свого життя поза Україною, він присвятив себе служінню науці в Україні. Крім численних наукових праць, які суттєво розвинули знання про Україну, донесли їх цілому світу і відкрили нові терени наукового пошуку, він зібрав надзвичайно цінну наукову бібліотеку. Збирав її протягом усього свого життя, розпочавши зі студентських років і продовжуючи займатися цією справою в роки війни, під час праці в Німеччині та США, а також у наукових подорожах цілим світом. Збирання бібліотеки було для нього пристрастю, але водночас і одним із його головних завдань перед українською наукою, яке він свідомо поклав на себе, усвідомлюючи відрив гуманітарної науки в Україні від світової впродовж кількох поколінь радянської доби. Зібрана ним бібліотека нараховує близько 20 тис. одиниць, серед яких є чимало таких, що відсутні в бібліотеках України, значну частину бібліотечної колекції становлять старі та рідкісні видання. Свідченням відданості цій місії став його заповіт про перевезення бібліотеки в Україну. Разом із бібліотекою він заповідав власний науковий архів, а також колекцію предметів мистецтва.

Навесні 2007 року спадок видатного вченого розпочав своє самостійне життя. Зі Сполучених Штатів Америки до України прибув вантаж загальним обсягом чотири контейнери. Він містив майно, яке належало Омелянові Йосиповичу та його родині, і, згідно з його заповітом, було передане на батьківщину вченого. Ще за життя, будучи заступником Інституту сходознавства ім. А.Кримського та його директором, Омелян Йосипович Прицак планував передати свою колекцію Національній бібліотеці ім. В.І.Вернадського, про що вже навіть було укладено угоду, та Національному Університетові «Києво-Могилянська Академія» вдалося віднайти потрібні кошти і організувати доставку спадщини вченого в Україну, тому сьогодні Меморіальний Кабінет-бібліотека О.Й.Прицака розмістився саме під могилянським дахом. Бібліотеку було перевезено в Україну відповідно до укладеної угоди з угодою професора О.Прицака Ларисою Дмитрівною Прицак, яка передбачала створення на базі колекції спеціального персонального цілісного бібліотечно-архівного фонду з далішим використанням книжкових та архівних матеріалів професорами та студентами НаУКМА, а також усіма зацікавленими дослідниками України та світу. Фінансуванням та транспортуванням цього дару опікувалася Києво-Могилянська Фундація Америки за сприяння адвоката Володимира Лупаня.

Від травня до листопада 2007 року тривала робота з оформлення отриманого вантажу, розмитнення та перевезення його до Могилянки, розміщення вмісту контейнерів та облаштування приміщень майбутнього Кабінету. Для його організації Університетом було виділено окреме зручне відремонтоване затишне приміщення загальною площею 180 кв. м. на першому поверсі четвертого корпусу НаУКМА. Кабінет складається із семи великих кімнат, з яких дві повністю задіяні під бібліотечний фонд, одна є меморіальною з відтворенням інтер'єру робочого кабінету професора, а також частково вміщує фонди бібліотеки, ще одна кімната, в якій розміщено архів, та кімната для музейної частини колекції. Великий і просторий хол слугує залом для засідань та читальною залом. Також існує ще одне приміщення, де зберігається частина бібліотечного фонду, а саме періодика.

З метою планомірного упорядкування колекції було створено тимчасову робочу комісію, до складу якої увійшли науковці та співробітники НаУКМА.

Кабінет було відкрито 14 листопада 2007 року. На церемонії відкриття були присутні почесний президент НаУКМА В'ячеслав Брюховецький, директор наукової бібліотеки НаУКМА Тетяна Ярошенко, вдова Омеляна Прицака Лариса Прицак, його колега і

помічник з Гарвардського університету Вава Бачинська, фотохудожниця та близька подруга родини О.Пріцака Таня д'Авіньон, поет Іван Драч та багато інших гостей.

Навесні 2008 року було остаточно завершено облаштування всіх наданих для Кабінету приміщень. Паралельно триває каталогізація бібліотечного фонду (на сьогодні опрацьовано вже понад 17 тис. примірників). Також від грудня 2007 року почалася підготовка до I-ої Міжнародної наукової конференції пам'яті Омеляна Пріцака «Спадщина Омеляна Пріцака і сучасні гуманітарні науки», яка відбулася 28-30 травня 2008 р. Учасниками згадуваної конференції стали понад сто науковців, як відомих учених з України та з-за кордону, так і тих, хто лише починає шлях у науці. Виголошені на цій конференції доповіді було опубліковано в збірнику «Спадщина Омеляна Пріцака та сучасні гуманітарні науки. Матеріали міжнародної наукової конференції 28-30 травня 2008 року». У рамках конференції відбулися також презентація книги Омеляна Пріцака «Коли і ким було написано «Слово о полку Ігоревім» та круглий стіл «Київська Русь та Євразійський Степ». Під час проведення конференції в мистецькій галереї ім. О.Замостяня Культурно-мистецького центру НаУКМА, було організовано виставку «Із колекції Омеляна Пріцака». Виставка ілюструвала компоненти колекції видатного вченого. Основна й найголовніша частина колекції – це книги. Бібліотека насамперед складається з наукових видань, надрукованих більше, ніж 60 мовами світу. Її основну частину складають книги та періодика з різних галузей сходознавства, так чи так пов'язаних із центрально-євразійською тематикою – це тюркологія та монголістика, історія й етнографія степових суспільств та держав Євразії, ісламістика, видання літературних та документальних пам'яток, джерелознавчі студії. Серед університетських бібліотек у світі небагато знайдеться таких, що могли б зрівнятися за своєю повнотою з цією книжковою колекцією з центрально-євразійської проблематики, адже в ній є чимало рідкісних видань XVII-XIX ст. Серед історичних і літературних джерел є примірники видань XV-XVI ст., (найдавніша друкована книга в колекції датована 1592 роком – це підручник із географії арабською мовою, виданий у Римі), а також рукописні книжки перською, арабською та османсько-турецькою мовами. У колекції зібрано також кілька тисяч словників. Водночас представлена значна кількість книжок із славістики, скандинавістики, світової історії, історіософії. У числі друкованих раритетів є також карти, в тому числі знамениті карти України Г. Л. де Боплана. На виставці експонувалися найбільш цінні та рідкісні книги. Ознайомитися з каталогом фонду колекції можуть усі охочі в електронному каталозі на інтернет-сторінці наукової бібліотеки НаУКМА. Ще одна вагома частина колекції – це науковий і приватний архів ученого, який ілюструє його насичене та активне життя науковця, організатора та суспільного діяча. Архів уміщує велику добірку важливих копій архівних документів, історичних джерел із різних архівосховищ світу: орієнталістика, норманістика, загальна лінгвістика, історія та ін. Спеціалізовані раритетні видання з історії Сходу сусідять тут із творами класиків літератури Заходу. Інша частина архіву – це речі, що стосуються приватного життя, а також листування з адресатами в цілому світі. В їхньому числі родина, близькі, друзі, колеги, відомі науковці, діячі культури і політики. З огляду на вагому роль, яку відігравав Омелян Пріцак у науковому середовищі та становленні української науки за кордоном, ця частина архіву ілюструє особисті контакти вченого та засвідчує процеси, що відбувалися в науковому та громадському середовищі української діаспори. Знайшла своє відображення і активна суспільна діяльність О.Пріцака в Гарварді та сходознавчому інституті в Києві. Матеріали, що містяться в архіві, є продовженням книжкової колекції і можуть слугувати для самостійних наукових досліджень. Архівну частину колекції на виставці було представлено світлинами приватного та громадського життя вченого, рукописами наукових праць та листами. Також не менш цікавою частиною колекції є меморіальний музей, а це різноманітні речі, що супроводжували професора в його повсякденному житті: картини, килими, колекція мап, предмети ужиткового мистецтва, в тому числі різьблення по металу, кераміка, а також меморіальні меблі з будинку професора, які створюють справжню атмосферу його помешкання. Усього до музейної частини колекції входить понад 300 експонатів, серед них картини таких відомих авторів, як Любослав Гуцалюк, Яків Гніздовський, Михайло Бароянц, Ольга Ворона, Ольга Петрова.

7 квітня 2009 року виповнилося 90 років від дня народження Омеляна Йосиповича Пріцака. До цієї дати в Меморіальному кабінеті-бібліотеці Омеляна Пріцака відбулося

відкриття виставки його праць «Україна в євразійській візії Омеляна Пріцака», на якій було представлено понад сто найважливіших публікацій з творчого доробку професора Омеляна Пріцака. Більшість із них невідома в Україні, а їхня хронологія охоплює період від довоєнних публікацій у львівських газетах до посмертних видань. Виставка складалася з п'яти стендів – розділів: «Між наукою та війною Львів-Київ Берлін, 1936-1945»; «Тюркологія: лінгвістика та історія»; «Тюрко-славіка»; «Походження Русі: скандинавістика, славістика, сходознавство»; «Організатор науки». Відкриття відбулося в день народження вченого, і вшанувати його пам'ять прийшли науковці НаУКМА, його колишні учні та колеги, а також потенційні дослідники його спадщини – студенти Могилянки.

21-22 травня 2009 року відбулася II-а Міжнародна конференція, присвячена пам'яті О.Пріцака. Ця конференція також мала досить широке коло учасників та гостей з України, Польщі, Канади, США, Італії, Туреччини, Грузії, Азербайджану, Казахстану та Росії.

У рамках цієї конференції вже традиційно в мистецькій галереї ім. Олени Замостян КМЦ НаУКМА відбулася чергова виставка «Із колекції Омеляна Пріцака», оформлена з предметів колекції вченого.

У листопаді 2009 року у структурі НаУКМА було створено Науково-дослідний центр орієнталістики ім. Омеляна Пріцака, який має на меті організацію науково-навчального процесу, опираючись на бібліотечно-архівний фонд.

На сьогодні книжкова колекція професора О.Пріцака – це повноцінний загальнодоступний фонд, який ще донедавна був у стадії обробки, і тому зараз науковці та студентство мають можливість активно освоювати бібліотечні масиви колекції Омеляна Пріцака. Перспективними завданнями в роботі Кабінету є створення страхових копій рідкісного книжкового (42 примірники рукописних книг XV-XVII ст., 26 примірників XVI-XVII ст., 244 примірники XIX ст.) та архівного фонду, наукова обробка та опис архівних матеріалів, також популяризація та поширення інформації про діяльність, роботу та наповнення колекції, оскільки фонди вже поповнюються різноманітними дарунками (книги, періодика) і для цього триває робота над створенням окремого електронного ресурсу колекції.